

RECENZJA: M. POŁOM – PRZEMIANY FUNKCJONOWANIA KOMUNIKACJI TROLEJBUSOWEJ W POLSCE W LATACH 1989-2013, WYDAWNICTWO „BERNARDINUM”, GDAŃSK–PELPLIN, 2019; 283 SS.

Review: M. Połom – Przemiany funkcjonowania komunikacji trolejbusowej w Polsce w latach 1989-2013, Wydawnictwo „Bernardinum”, Gdańsk–Pelplin, 2019; 283 pp.

Ariel Ciechański

Institut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. St. Leszczyckiego PAN, Twarda 51/55, 00-818 Warszawa
e-mail: ariel@twarda.pan.pl

<https://orcid.org/0000-0002-4123-6533>

Choć transport miejski w Polsce (nazywany też komunikacją miejską) stanowił zawsze dość wdzięczny obiekt badań przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych to problematyka jego gałęzi obsługiwanej przez trolejbusy nie cieszyła się zbyt dużą popularnością – brakowało niewątpliwie holistycznych prac na ten temat. Tę lukę badawczą dostrzegł M. Połom, a następnie wypełnił ją dysertacją doktorską obronioną na Uniwersytecie Gdańskim. Jej pokłosiem jest recenzowana poniżej książka pt. *Przemiany funkcjonowania komunikacji trolejbusowej w Polsce w latach 1989-2013*. Na 283 stronach wydanej przez Wydawnictwo „Bernardinum” pracy autor zamieścił standardowy wstęp, siedem rozdziałów merytorycznych oraz podsumowanie, a także osiem załączników. Co ważne, M. Połom jest nie tylko teoretykiem, ale także praktykiem wykorzystującym wiedzę i doświadczenie nabyte w ciągu kilku lat pracy w Przedsiębiorstwie Komunikacji Trolejbusowej w Gdyni. Zaowocowało to

unikatowym niewątpliwie kompendium wiedzy, godnym uwagi każdego polskiego geografa transportu.

Wstęp ma charakter bardzo ogólny i bez uszczerbku dla całości mógłby być włączony jako wprowadzenie do rozdziału pierwszego pt. *Przedmiot, cele i metody pracy*. W tej części przedstawiono dokładnie, jaki problem autor badał oraz określono zakres przestrzenny i czasowy badań. Wyartykułowano także cele pracy. Były nimi: zbadanie funkcjonowania transportu trolejbusowego w naszym kraju oraz identyfikacja i analiza wpływu zmian organizacyjno-prawnych, ekonomicznych i technologicznych zaistniałych w okresie transformacji gospodarczej oraz akcesji Polski do UE na jego funkcjonowanie. Zaprezentowana została tu też teza główna i pięć tez pomocniczych. W rozdziale pierwszym M. Połom dokonał też przeglądu materiałów źródłowych. Co warto podkreślić, oparł się nie tylko na dostępnych publicznie statystykach, ale również na niepublikowanych materiałach pozyskanych

od przewoźników i organizatorów transportu oraz pochodzących z wywiadów eksperckich. Godne pochwały jest, że autor swobodnie posługiwał się nie tylko źródłami krajowymi, ale również zagranicznymi, zwłaszcza z krajów sąsiednich. W przedmiotowym rozdziale omówione zostały także metody badawcze, ze szczególnym naciskiem na mało znaną u nas technikę TOPSIS. W końcowej części rozdziału znalazło się również streszczenie struktury pracy.

Efektom tytanicznej pracy autora książki jest rozdział drugi *Komunikacja miejska jako przedmiot badań geografii transportu*. Już na wstępie M. Połom podjął w nim cenną dyskusję dotyczącą używanej terminologii, podkreślając pomijane często – nawet w dyskursie naukowym – różnice znaczeniowe pomiędzy terminami transport a komunikacja. Na podstawie literatury wykonał autor przegląd klasyfikacji odnoszących się do transportu miejskiego. Dużo miejsca poświęcił także dorobkowi i kierunkom badań polskich naukowców zajmujących się geografiami transportu. Najwartościowszym elementem omawianej części pracy jest jednak imponujący przegląd publikacji nie tylko naukowych, ale także popularno-naukowych dotyczących transportu trolejbusowego w Polsce i poza jej granicami. M. Połom słusznie konstatuje tu, że dorobek ten tak w skali krajowej, jak i międzynarodowej jest wciąż zbyt skromny.

Czynniki i uwarunkowania funkcjonowania transportu trolejbusowego w Polsce 1989 r. (rozdział trzeci) to kolejny godny uwagi rozdział recenzowanej pracy. Stanowi on wyczerpujący rys historyczny kształtowania się sieci transportu trolejbusowego w naszym kraju, począwszy od pierwszego połączenia uruchomionego już w 1912 r. we Wrocławiu. Cennym elementem są tu tabele prezentujące chronologię uruchamiania i zamykania poszczególnych systemów oraz zawierające typologię etapów rozwoju transportu trolejbusowego w Polsce. W rozdziale dużo miejsca poświęcono uwarunkowaniom organizacyjnym oraz wskaźnikom ekonomicznym dotyczącym pięciu funkcjonujących w 1989 r. publicznych sieci trolejbusowych (szósta – w Dębicy była własnością miejscowego Igloopolu). Kolejnym ważnym wątkiem podjętym w tej części książki jest stan infrastruktury i taboru oraz jakość oferty w tym okresie. Najcenniejszy element rozdziału trzeciego tworzą jednak mapy pokazujące daty otwierania i zamykania linii trolejbusowych w badanych sieciach.

Problematyka omówiona powyżej stanowiła idealny punkt wyjścia do rozważań zaprezentowanych w rozdziale czwartym *Czynniki i uwarunkowania kształtujące transport trolejbusowy po 1989 r.* Już na jego wstępie M. Połom odniósł się do zmian organizacyjno-prawnych przedsiębiorstw transportu trolejbusowego w okresie transformacji gospodarczej, jako podstawy

do zrozumienia procesów dotyczących tego środka transportu. Szczególny nacisk słusznie położył tu na rozdzielenie funkcji przewoźników i organizatorów transportu. Omówił też, mniej interesujące dla geografów, czynniki techniczno-eksploatacyjne. Dużo miejsca poświęcił za to produkcji trolejbusów i znaczącej w niej roli Polski. Najciekawszym elementem rozdziału czwartego jest jednak analiza wpływu funduszy unijnych na rozwój transportu trolejbusowego. Autor podzielił się solidną dawką wiedzy na temat inwestycji dotyczących trolejbusów w Lublinie, Gdyni i Tychach, zrealizowanych ze wsparciem pieniędzy z UE.

Punktem wyjścia do rozważań w rozdziale piątym *Analiza porównawcza funkcjonowania systemów transportu trolejbusowego 1989-2013* było porównanie rozwoju infrastruktury i parku taborowego polskich przedsiębiorstw transportu trolejbusowego. Szczególną uwagę zwraca w nim bogata ikonografia – zarówno w postaci wykresów, jak również map. Warto zauważyć, że M. Połom nie tylko skupił się na rozwoju infrastruktury typowo liniowej, ale uwzględnił też zjawiska punktowe, jak możliwości skrętu pojazdów. Sporo miejsca poświęcił też produkcji przez przewoźników pojazdów na bazie autobusów. Ważnym elementem omawianej części książki jest analiza porównawcza zmian w ofercie przewozowej (głównie linii) w poszczególnych ośrodkach w badanym okresie. Szkoda jednak, że zebrane tu obszernie informacje nie zostały umieszczone w tabelach zawierających daty otwierania i zamykania poszczególnych odcinków linii trolejbusowych. Ponadto w rozdziale omówiono też szczegółowo problem nie do końca przemysłowych i uzasadnionych ekonomicznie likwidacji sieci trolejbusowych w Warszawie i Słupsku. Autor zwraca też uwagę na przemiany w finansowaniu transportu trolejbusowego. W rozdziale piątym wykorzystane zostały podstawowe metody statystyczne – w ocenie piszącego te słowa ich pominięcie nie wpłynęłoby negatywnie na jakość całości opracowania. Niestety w składzie tekstu zauważalne są drobne potknięcia, jak np. zamiana kolejności rycin (5.5 i 5.6 oraz 5.22 i 5.23).

W kolejnym szóstym rozdziale M. Połom sięgnął w swych rozważaniach poza granice Polski. Część tę nie bez powodu zatytułował *Komunikacja trolejbusowa w Polsce na tle innych państw europejskich*. Punkt wyjścia do analiz stanowiła diagnoza stanu transportu trolejbusowego w Europie w latach 1989-2013. Wartościowym elementem jest tu niewątpliwie analiza liczby czynnych sieci tego typu w Europie, czy też mapa pokazująca ich lokalizacje (z wyjątkiem Federacji Rosyjskiej). Autor zwrócił uwagę z jednej strony na zanik istniejących systemów omawianego środka przemieszczania się, z drugiej zaś na jego powstawanie w nowych lokalizacjach. Dużo miejsca poświęcił też trolejbusom z alternatywnymi źródłami zasilania.

Dokonał ponadto syntetycznej oceny poziomu transportu trolejbusowego w Polsce na tle krajów Europy Środkowo-Wschodniej z wykorzystaniem metody wskaźnika wzorcowego TOPSIS. W analizie uwzględnił dziewięć cech 24 systemów trolejbusowych w czterech krajach Grupy Wyszehradzkiej. Na tej podstawie M. Połom wyprowadził cztery grupy rozwojowe sieci tego środka mobilności, które prezentuje nie tylko tabelarycznie, ale – co godne pochwały – również kartograficznie. W rozdziale szóstym znalazł się ponadto przegląd dokumentów krajowych i unijnych dotyczących transportu trolejbusowego.

Perspektywy rozwoju komunikacji trolejbusowej w Polsce to siódmy już rozdział recenzowanej pracy. Rozpoczyna go analiza możliwości rozwoju funkcjonujących w momencie realizacji badań systemów. Autor przyjrzał się tu także dokumentom strategicznym miast oraz zidentyfikował zagrożenia dla transportu trolejbusowego. Przeprowadził także dość uproszczoną, w odczuciu piszącego te słowa, analizę SWOT dla polskiego podsystemu tego środka przemieszczania się.

Podsumowanie pracy ma klasyczny charakter. Autor sprawdził w nim przede wszystkim czy postawione w pierwszym rozdziale tezy uległy potwierdzeniu czy też falsyfikacji. Podsumował też całość badań.

Pracę zamyka osiem załączników, część z nich można jednak było bez szkody dla wartości naukowej i poznawczej opracowania pominąć.

Jaka więc jest ostateczna ocena tej publikacji? Książka M. Połoma to świetna praca obejmująca marginalizowaną dotąd, nie tylko w badaniach geograficznych, tematykę. Stanowi ona bardzo cenne źródło wiedzy zarówno dla geografów transportu, geografów przemysłu, jak i historyków techniki czy osób interesujących się problematyką transportu trolejbusowego hobbystycznie. Oczywiście można znaleźć w niej pewne mankamenty, jak zauważone już wcześniej zamiany kolejności rycin, czy też widoczne w wydaniu drukowanym błędy popełnione w składzie (zbyt niska rozdzielczość wielu rycin, wykorzystanie rysunków rastrowych zamiast wektorowych itp.). Odczuwalny jest też pewien gdyniocentryzm – będący zapewne nieświadomym skutkiem związków zawodowych i hobbystycznych M. Połoma z tym ośrodkiem. Nie wpływa to jednak na bardzo dobrą ocenę całości – każdy czytelnik *Prac Komisji Geografii Komunikacji PTG* powinien koniecznie się z nią zapoznać.

Ariel Ciechański